

КЛАСИЦИ
ЈУГОСЛОВЕНСКИ

УРЕЂУЈЕ

П.М. ПЕТРОВИЋ

II 66342/1

ID=181234439

ІАКОВ
ИГНЪЯТОВИК

100

ДЕЛЯ

II-66342/1

ID: 181234439

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
"СВЕТОСЛАВ МАРКОВИЋ" - БЕОГРАД

И. Бр. 115070

Редиговао и предговор написао *Никола Т. Петровић*.

Омот компоновао *Мирко Разки*.

Слова на омоту извео *Владимир Кирић*.

Обнародовало *Народно Дело* 1. јула 1932. године.

Штампано у »Типографији« д. д. у Загребу.

ПОЕТА И АДВОКАТ.

1.

Био је новембарски дан, већ у половини тога жалосног јесењег месеца. Милан Негован седи код свог кума, Софронија Чапариза, у соби са изгледом на главни сокак, у малој вароши А. А. Напољу ветар студен, вејавица. Пред прозорима дудово грање голо, једва који жут лист на њему. Небо натупштено, сва природа невесела, биљке у мртвилу сем њиховог корена, који чека пролеће да подмлатком изадре. После лепе бербе, лапавица. Ласте отишле у топлију постојбину; вране се већ посветовале где ће се станити. Сад бласто, сад снег, сад ветрови, да се сви рђави тавани кламићу. Гадна јесен, гадан дан, мада је дан Ваведења Пречисте Богородице.

Милан Негован, готово још младић, тако око двадесет четире године, учио је у животу много којешта, и добро и зло, па између многога и права. С натегом је постао и адвокат, против своје воље, својих осећаја, не зна ни сам како, готово на силу. Разговара се са својим кумом и господином Петром Спасојевићем, сенатором и првим јуристом у целој вароши. Док се Чапариз са Спасојевићем кошка о великим правним питањима као што је: репозиција, реекзекуција, *actus majoris potentiae brachium* — дотле Милан Негован у својим сањаријама гледа кроз прозор како уздивљала природа бесни, па и у његовој души завладао немир. Не слуша шта се они разговарају. Бурно срце и бурна природа гоне га да гледа како се последњи жути листићи, ветром гоњени, лепршају и падају.

Код другог прозора домаћинова кћи, ситна, црнпураста, блепог лица девојка, тако око дваест година, витка, ситнушаста са очију, а на крилу јој бела мачица. Она је млада, а мачка преде. Госпођица баца љубазан поглед на Милана, али овај се сасвим изгубио у узбурканој природи, па и њене опажа њене умилне погледе.

Томе се није чудити. Милан мисли о себи да ниједан дан у животу свом није био срећан. Милан није био богзна какве лепоте младић, али здрава тела и сразмерна састава. Искреним понашањем и својим меланхоличним погледом, покрај свог нешто сношљивог лица, задобио је многа срца без разлике пола, крај све своје чудне нарави, јер каткад је био у друштву весео, каткад опет тако смућен као какав мизантроп.

Софроније Чапариз био је човек преко шесет година, средњег али покрупног стаса, широких прсију, трбушаст, црта на лицу правилних, само сувише великог овнујског носа и великих вилица. Највећма се бринуо о благоутробију, о свом стомаку, и доиста је имао апетит да му се могло завидети. Осим онога што је у школи читао и чуо не зна ништа даље, и био је један од оних адвоката које практикусима зову. На теорију није давао ништа, пракса му је била све. И био је поносит на своје адвокатство. Милана је волео, само што му се његова снужденост није допадала.

— Милане, што си се тако снуждио, ваљда су ти шајке потонуле? Тако млад, нов адвокат, можеш далеко дотерати, само да имаш мало више воље, па мало више практике него теорије.

— Добро је знати најпре теорију, — упадне Спасојевић.

— Све то настрану; нема над праксом ништа! Па, сад да дође најпре к мени у практику, шта би од њега могло бити! Па, још да ми није кумче, моја га жена крстила, дао би' му моју Пелагију, али овако не може бити, духовно је сродство: пада јој брат. Би ли, Милане, био мој зет?

Пелагија, нешто као постиђена, устане, осмехне се, погледа Милана и оде у другу собу, али седне близу врата да чује шта се разговарају.

— Ту брак не би био на свом месту по закону, — упадне Спасојевић.

— Шта не може бити! Баш кад би се хтело, морало би се. Оно се чини немогуће, али код адвоката мора бити све могуће, као год што и у рукама доктора нема отрова. Само да јавно знам да се њих двоје слажу, ја бих већ добио за њих диспензацију. Управо да ти кажем, ја њега само пробам, а ја сам мучим сад као и отац, а ти — ти си само један теоретикус.

Доиста, Спасојевића су у вароши и околини држали за највећег теоретика. Од њега су тражили и адвокати савета, па и

сам Чапариз, само што је овај знао његов план боље произвести него што би то сам Спасојевић кадар био, јер је Спасојевић теоретик а Чапариз практик, што је велика разлика.

— Дакле, Милане, би л' се женио?

— Оканите ме се; имам од тога веће бриге.

— Какве су то веће бриге? Дваест и неколико година стар, па адвокат, мој колега, а ја сам био тридесет и пет година кад сам постао адвокат. Каква је то разлика, па шта фали мени?

— Код вас је сасвим друга ствар. Ви сте се од почетка на то дали, па за боље не знате. Ви држите да су адвокати први људи на свету.

— Јест, од адвоката може и министар постати, а има доста и министара који су били адвокати.

— Тако исто и бербери говоре за себе, — рече потсмешљиво Милан.

— Хвала лепо, кад адвоката са берберином упоређујеш, — рече с неким негодовањем Чапариз.

— Та, и један и други брије, — рече шаљиво Милан.

Милан је почео већ веселијим тоном. Изишла му је мало из главе брига о будућности, а кад је био добре воље, знао је бити весео и саркастичан.

— Дакле, Милане, тако: адвокат и берберин свеједно!

— Та да, кождер и један и други.

— Лепа ствар, — рече Чапариз, мало љут, истреса лулу и попије чашу вина да задави јед.

— Господине Милане, велику сте реч изустили. Адвокати су људи који бране правду, штите невиност, а нису кождери, — упадне мало озлојеђен Спасојевић. Његово суво, жуто лице, од добије ванредно руменило. Види се да је увређен, јер он, осим што је сенатор, и адвокат је, прави дипломатикус, иначе човек мирне нарави какве је у адвоката тешко наћи.

— Опростите, господине, ја нисам намеран да вас вређам! Вас поштујем, само мом господину куму говорим смелије, јер га сматрам као оца, и већ ми је и сувише што ми адвокатлук оттолико густира, — одговори Милан.

— Па, што сте онда учили права? — запита Спасојевић.

— Учио сам и друго што осим права, али сам изгубио јасноћу откако сам постао адвокат као из неке друштвене нужде, — када се не каже да баш нисам ништа.

— Дакле, ви тако омаловажавате тај сталеж?

— Боже сачувај! Правобранитељ — красна фирма, али шта се под њом ради!

— И у чистом житу има кукоља, тако је и ту. Али ћете то тек допустити да има адвоката који свом високом задатку одговарају, — рече озбиљно Спасојевић.

— Има, али колико њих?

— Већина је боља! Па, зар због неколико њих да се баца анатема на све? То је много!

— Има их свакојаких: и добрих и злих, али више од последње врсте, па због ових страдају и најбољи. Како зове прост народ адвоката: изелицом! Не каже ли: појели су га адвокати! И најпоштенијег држе за непоштена, а то ме једи. Па, што ме још једи, има и којекаквих надрикњига, надриписара, који нису адвокати. Научили су нешто пискарати и лагати, па обмањују народ и деру с њега девет кожа. То су тек пијавице народа, прави измет, и с таковима се барабаре и адвокати, не стиде се с њима пред лице суда стати. С таквима ја да сам раван! Тако ужасни људи да су моје колеге! Страшно! — рече Милан ватрено.

— Немаш право, Милане, што кажеш. Ти надриписари, винклшпрајбери, то су само адвокатски сензали. И с њима треба добро живети. Каткад они допру пре до судије него адвокат, *propter certum quoniam*, па се и њима баца каква кост, а и они треба да живе. Знаш шта Немац каже: *leben und leben lassen*. Бадава, још нема праксе. Знаш, Перо, Милан је поета. Он лети по ваздуху. Већ као дете почео је стихове правити. И то је лепа ствар, кад је човек ђак, па још кад латински напише оду на чији тезоименити дан каквом сроднику или меценату, па још метрумом алкаическим или сафическим. И ја сам писао мом ујаку проти, и то метрумом алкаическим. Тај ми се допада, и, Бог да му прости души, увек ми је дао пет ффоринти шајна. Али, кад је човек већ зрелији, мане се тих фантазија; тако ће и Милан. Је л', Милане, да је тако? — Чапариз рече то премудрим лицем. Сам је са собом задовољан што је навео тако необориве назоре.

— Ја се нећу никад тих фантазија манути: то ми је и у највећој невољи задовољство. Што се адвокатства тиче, кад сам у другом чему већ изгубио скок, покушаћу и то, али тешко да ћу прокопсати, а кад почнем радити, узећу правац племенит,

да будем онакав као што господин Спасојевић каже, прави правобранитељ, да сиротињу штитим.

— Anise, то ми је мило, — рече Спасојевић и пружи му руку.

Милан устане, рукује се и опет седне на своје место.

— Мило ми је што од Савла постаде Павле; но, мораш ипак мало ићи у праксис. Дођи к мени на три месеца на практику и бићеш временом први адвокат и мене ћеш надвисити, — рече задовољним тоном Чапариз, који би рад Милана к себи привући.

— Не треба ми практика. Ја ћу на узус започети, — одговори поносито Милан.

— То већ не би' чинио! Шта више, не би згорег било кад би сасвим к мени дошао, па макар радили наполе. Ти као мој адјункт имаш добро перо, а ја би' ти већ дао информацију како да пишеш и алегираш, јер знаш, *in senibus consilium*, а омладина је тек *juventus ventus*, мало ветрогоња. Знаш, то ти ја могу као старији казати, а после тога, кад се испрактицираш, предаћу ти све своје агенције, процесе, па се можеш и оженити.

— Маните се сад још женидбе.

— Ништа, ништа, све ће то својим путем ићи, само кад си се већ једаред одважио да будеш прави адвокат и у праксици као што си већ дипломатикус. Веруј ми, сто пута да се родим на свет, ништа друго не бих био него адвокат. Лепа је то ствар, *iuratus causarum, iuris utriusquae advocatus*. Каква је то титула, какав ранг!

У тој форми разговарали су се донекле, па онда сваки својој кући.

2.

Милан Негован постао је против своје воље адвокатом. Настале су такве прилике да ништа друго боље не би могао бити. Мрзео је адвокате, и опет постаде адвокат. Доиста, психолошка загонетка. Зашто, баш да је и од нужде, да постане адвокат, кад тај сталеж мрзи? Није он мрзео сталеж већ личности којоје тај сталеж не заступају достојно. Лично заступство тог сталежа Милан је поделио идеално на две стране: на добре и на лоше, »на деснују« и »отпујују«, као што пишу да ће бити на најзадњем суду, где ће се делити награда међу злима и добрима. Кад је већ тако, он је хтео да је међу задњима. Напоследку, то

је само покушај, па ако би га зли баш повукли до бездна, он ће њих гурнути, а себе извући. Дакле, хоће да покуша да буде адвокат у најплеменитијем смислу адвокатског позива, правдо-бранитељ, заштитник правде и истине. Диван позив који може занети сваког који осећа право човечански. Да видимо и тај покушај.

Дакле, Милан Негован, декретиран адвокат, или као што су старији колеге звали — дипломатикус, отвори канцеларију у својој кући, од које ако не власник, а оно је поседник била нека његова тетка, као удовица, по праву штоно зову *ius viduale*. Али, како ће сад започети? Теорије мало, а практике баш ништа, ни од корова. Како се, дакле, усудио да прави конкуренцију старим колегама?

Туђа слабост помаже. Од старијих колега није знао ни један готово ништа, и сав основ правдословља њиховог био је инат, рабулистика, и камаратско живљење са судијама. Све су то они знали праксисом, иначе у стилистици нису ништа ваљали, јер су мало читали. Ту њихову слабост Милан је увидео, баш ту где се он јаким осећао. Сад, дакле, долази конкуренција, борба мале теорије против шантаве праксе. С таквим конкурентима лако је било Милану издржавати. Треба много парница читати, па пракса долази по себи.

Мала варош, мали и судови, али зато је апелата.

Судац је био Јеремија Кобац. Човек сувоњав, нос и очи као у кошца, име му сасвим лицу одговара, тако око педесет година стар. Што се науке тиче, био је и теоретикус и практикус, а иначе и по себи талентиран. Покрај тога радан, марљив, али ни на свој џеп није заборављао. И код њега је владала та максима — *leben und leben lassen* — да други живе, а и он покрај њих. Ко је њему у овом смислу био добар, био је и он њему. Рука руку пере. Увек је имао адвоката који је његову руку прао, а овај опет његову. Пословица му је била: док се мудри лудо намудрују, донде паметне луде уживају.

Милан се препоручио Копцу да му слабост практике кроз прсте гледа и да га у томе упуту. Судија Кобац Милана је лепо примио, и, поносит што му се Милан тако поверава, обрекао му да ће га у свему упућивати. С друге стране пак мило му је што ће на своју руку изобразити младог адвоката, а што му опет и од користи може бити. Рука руку пере. Кобац препоручи Милану да чита процесе, акта, откуд ће моћи за кратко

време практике црпсти. Савет није био рђав. Милан се удуби, зарије у акте, и нов му се свет отвори. На брзу руку је штошта научио, али још се не може рећи да зна много.

Милану се понудио за слугу неко од заната, штрангар, човек преко педесет година, удовац без деце. Занат већ није радио. Кад га Милан питао зашто је занат оставио, рекао је: нема у устима доста влаге, а то је штрангару нужно. Био је шаљив, у вандровци неко доба служио је и у манастиру код калуђера и много је штошта научио. Пио је радо и јако, но био је веран: могао му је човек све поверити, нарочито трезвеном. Милан га екипирао као господског слугу, правог бединтера, а тиме се Павле штрангар — тако су га звали — поносио. Павле је познавао сву околину и обрекао је да ће довађати са села ратаре клијенте. За писара би узео ислуженог војака, каплара Јоцу Кицоша, његовог у детињству друга. Канцеларија је дакле била у реду. Дакле, у име Божје на посао.

Почело се са ситнаријама, па доцније долазиле су и крупније ствари. Милан је био најмлађи адвокат. Женске су радије к њему долазиле него другима; а и иначе био је ново сито о клину. Ти женски клијенти су Милану пут јако отварали, а кога једанпут женске извичу, било добро или зло, тај је у рају и паклу. — Милан се брзо дотеривао, и што је дубље у послове зафиривао, тим му је већма падало у очи незнање његових колега. За кратко време буде извикан за првог адвоката у вароши и околини. И сам се томе чудио, јер је и сам увиђао да ту претерују, да га за двапут способнијег држе него што јесте. Бадава, и срећа много чини.

Али, докле је Милан дошао до то мало практике, понеког је оправдио и у суво гвожђе, премда невино и нехотице. Један изображен, од добре куће младић, у буни 1849. избегне, и принуђен би више година по свету блудити. Преступ му није тако велик био да би му због тога имање секвестрирали; хтео да се уклони од насилне асентације. Још као миноран начинио је дуга, и то десет хиљада ффоринти, од којих је само пет хиљада добио, а остало је била камата. Доцније беше тај младић пунолетан, и сад је лихвар започео своју операцију. Лихвар тужи младића у отсуности, и то баш код суца Копча. Милан је већ пре тога видео лихвара код суца, који се према њему фино показивао.

Дође дан рочишта. Несрећни младић није се претставио лично суду, нити је послао заступника за се, а судач му наименује за заступника, *curator-a ad actum*, баш Милана. Милан, не познајући тог младића, нити његову породицу, нити знајући да има имања, није знао ништа одговорити у одбрану његову, јер није имао за то нужна материјала, а ни практике шта ту треба да чини. Место да иште одгону рочишта, ствар је сасвим напустио. Један дан пре рочишта оде суцу да се посаветује шта ту треба чинити. Судац му да подуку да се ту већ ништа не може помоћи, већ мора се капитулирати, треба рећи да се не може ништа против чистог дуга и потписа навести. Кад га је Милан запитао: како то може рећи кад не познаје тог младића, одговорио му: да он то и не мора знати, а и иначе тужитељ неће се користити, јер оптужени и онако нема ништа. Милан, мада није имао практике, папштио се да свог клијента брани. По схватању здравог разума рекао је да је сумњиво је ли то потпис клијента или не, али је изоставио најглавније: одгону рочишта ради нужне информације. Донесе се осуда да је његов клијент дужан исплатити своту и досуђене трошкове.

Милан се пађе у запари шта ће сад. Треба апелирати, рекуруирати. Оде суцу, у чије се знање и поштење поуздао, и запита га шта да ради? Судац му каже да је белеговина велика за апелацију. Ако је да без белеговине, биће *triplo* кажњен, а новаца нема, нити је он дужан из свог чепа то дати, а и онако не би се никад могао наплатити, јер клијент нема ништа. Милан поверова да му клијент нема ништа и не апелира. Доцније чује и види како су услед те осуде на тридесет хиљада *форинти* процењено добро клијента његовог продали за дванаест, тако да му готово ништа не остаде.

Доцније, кад се већ боље испрактицирао, паде му на памет како је својим незнањем свом клијенту грдно штету нанео, готово упропастио га. Поче га савест гристи, и кад се тај младић на амнестију кући врати, узме и адвоката, који дође Милану ради информације о току ствари. Милан му искрено све исповеди и о томе да му сведоџбе. На том основу парница се обнови и добије, на велико умирење душе Миланове. Но, та парница је била обновљена после две године, и доцније је судач био готово пристрасно наклоњен Милану. Судац је сваком препоручивао Милана за заступника, а *favor in iudice* зна се шта вреди. Код Миланове куће клијенти, нарочито ратари, већ у четири

сата ујутру пред капијом седе, особито кад је светац или недеља. Изглед за Милана леп, само да пође тако даље.

Дâ се на много штошта привикнути. Но, Милану је као адвокату фалило нешто што јако у живот засеца. Волео је бранити него нападати. Додуше, нападао је и он закашњене дужнике, и знао је увек себи моралну сатисфакцију дати тиме да је дужник сам томе крив што не плаћа, али се пита: да л' може, ил' не може? Ту се не узима у рачун унутарње осећање. Пред судом и нападачем дужник је увек крив. Водио је Милан и оврхе, егзекуције, а то је као неки спорт, хајка ловаца против застрашене животиње. Но, није се никад заборавио дотле да сиротињи јастуке и кревет продаје.

Али, Миланова срећа подбола је страст колега. Чапариз према њему не понаша се као кум, већ онако туђински, готово душмански. Приликом неког рочишта Милан и Чапариз стојали су као противници. Кад је Милан с разлогом обарао нарезоре Чапаризове, овај започе да својим старешинским авторитетом импонује, па је насупрот Милановог разлога употребио израз: да таково што може навађати само жутокљун адвокат који не зна за практику, као Милан. У Милану крв ускипи и одгонетне му: да му Чапариз није кум, да би га одмах пред лицем суда ћушио. Чапариз то добро забележи.

Чапариз један дан држи конзилијум са својим присним колегом, адвокатом Мачковићем. Адвокат Мачковић, око педесет година стар, слаб јуриста, али бистре памети и практикус. Којему шака дође, девет му кожа одере, као и Чапариз. После ручка њих се састали код Чапариза. Заседну и започну диван. На столу пивино, а луле већ запаљене.

— Шта мислиш, Гавро, шта би са тим штенетом требало учинити? Попео нам се на душу. Видиш да немамо прихода ототкад он ради, — рече Чапариз.

— Свему је томе крив тај Кобац! Размазио га и сам му спаље клијенте, а од нас их одбија, — рече Мачковић.

— Па, што нам је чинити? Хајд' да денунцирамо Копца.

— Отићи ћемо у Пешту, па ћемо код колеге нашег, твог мимењака Мачкахазиде, написати денунцијацију на президента сирховног суда, како Кобац и Милан жаре и пале, — рече Чапариз.

— Добро је! Но, још једно. Ја ћу дати испитати где је шта дужан остао Милан још као ћак код снајдера и шустера. Прикупићемо све његове дугове, па ћемо га шкандализирати.

— И то је добро!

Приватан интерес — распукло се кумство. План је већ готов. После договора приправљају се на пут. Доиста оду у Пешту и код адвоката Мачкахазиде даду си написати дивну денунцијацију како Кобац и Милан жаре и пале.

После неколико недеља добије Кобац резерват од горе, где му се препоручује да се не поводи за младим адвокатом Миланом Негованом, јер је глас да је тај кадар све што год хоће код Копца произвести, на велику штету правосудства у том крају. Кобац се мало поплаши, али опет дође к себи. Саопшти Милану бурунтију, а он му одговори да се нема ничега бојати, јер није истина, све је измишљотина и подло опадање.

После тог случаја показивао се Кобац према Милану мало хладнији. Али, курјак ћуд не мења. У једној породици наступила наследна деоба. Дође се до распродаје. Кобац опет наименује Милана за куратора *ad actum* за једног отсутног члана породице, за ког се не зна ни где је. Ту је опет нешто од тог куратора зависило. Кобац није се усудио на Милана упливисати, већ договори се са једним великоварошким адвокатом да преко њега изради посао. Тај адвокат био је са једном већом свотом заинтересован у тој ствари. Исти дође један дан Милану, па понесе један акт од пет табака на потпис, тобож да заштеди посао Милану, јер у извесном року имао је Милан за свога клијента те феле акт да поднесе суду. Милан акт прочита и види да је у рафинираној форми, што се последице тиче, против његовог клијента наперен. Није се дао обманути да изда свог клијента. Одбије предлог и понуду. Тим буде спасен интерес клијента му, који се после кући вратио и захвалио му се.

Но, кад то чује Кобац, разљути се и окрене Милану леђа. Почне партаје одбијати од њега. Уколико му се пре показао наклоњен, сад и у најправеднијој ствари чини му препреке. Исписује му дуга рочишта, после свршене расправе мора Милан по године чекати док осуду добије, ако је корист у изгледу, а ако не, одмах је добија.

У то доба и споменута лихварска ствар буде обновљена, а због тога се тек успали. Од пријатеља постаде непријатељ, и то отпотајни. Поче приближавати се Чапаризу и Мачковићу, својимме

д досада највећим непријатељима. Ови су сад над Негованом тријумфирали.

Сад они парнице код првостепеног суда брзо добијају. Праве забаве, соареје, читаве балове, и ту је свуд у зачељу шттовани судач Кобац, који није био ожењен, али се у женском друштву радо налазио. И у том погледу Мачковић и Чапариз били су изврсни. Гостољубље није им се могло одрећи, и на то су више трошили него на нужније ствари да осигурају себи старост и породицу. На пример Чапариз, кад га ко од омладине замоли да допусти у својој кући игранку, ту је одмах готов, па се после подне или пред вече тамо слегне све што год је за забаву и томе друштву погодно. Тако исто и Мачковић. Деси се кадикад да Чапариз нема новаца да у суботу навече плати своје надничаре, који му у винограду раде, па ови онда праве аларму, у капији лупају, грде најгаднијим речима, а Чапаризу дивни бриге. Одбије их на другу недељу, а сутрадан у недељу код њега опет забава, игранка. Чапариз је дошао једаред у велику етескобу, у шкрип од надничара, тако да су му кућу формално опсели и нису хтели оданде ићи, ма то до сутра трајало. Чеше тглаву, падне му нешто на памет. Ослови надничаре да му даду један сат допушта да оде једном свом пријатељу по новце, а онда нека га пред његовом кућом чекају. Надничари, после малог промишљања, пристану на то.

Чапариз оде једном свом пријатељу, претстави како су му кућу опсели да не може никуд, и заште новаца колико му је нужно било. Пријатељ се извлачи, каже да нема. Но, то није доста. Чапариз му не верује, почне му претити да ће иначе зло доћи, јер свет држи да је он своју покојну имућну жену са завета оправио да је наследи и да је живој старици ударио у мемене клин. Ако му не да изискиване новце, денунцираће га, па ће комисија тело жене ископати, да види је ли клин у глави. Пријатељ види да је Чапариз беда. Нити крив нити дужан да му да новце, јер се боји да ће доиста комисија доћи, па ако се докаже да то није истина, има који у народу хоће то да верује, а сваки човек има душманина, па ће на њему да остане речита љага, која се тешко даје опрати.

Чапариз сутрадан опет држи забаву, у којој је учествовао судач Кобац. Милан Негован није могао такве забаве давати огао нежењен, и сам је морао за се таква друштва тражити огао и Кобац.

3.

Милану Неговану није већ тако добро посао ишао као у почетку, премда је сад имао више праксе него онда. Код првог суда сад између три парнице изгуби две, а опет код апелације између три добије две. Али, то није добро. Партије беже од оног адвоката који већином код првог суда губи. Тешко је дочекати док ствар дође од горе. Па онда је навалила силна сиротиња, која помоћи тражи, а нема новаца на трошак, на белеге. Но, Негован се примао и сиротиње. Притиснуте није могао оставити без заштите.

Сад да видимо неколико прилика из Негованове праксе.

Једаред је утеривао тражбину једног спахилука због поштрица, тлачења шуме. Било је преко педесет кривица, али у мањим досуђеним свотама, тако између двадесет до тридесет форината. Оврху ће спровести један писар о ком се знало да ради дупле трошкове шпарта, особито по леђима ратара. Зато ће ићи тамо и сам Негован да се не би то десило, јер је државно да је егзекуција нужно зло, али не да се с тела народу каиши сече.

Тако се та оврха започе. Негован са извршитељем на једним колима иде у село, а жандари већ спремни за случај каквог изгреда. Тако ће трајати неколико дана. Неко плати, неко не, па му се ствари плене. Гдегде нема никога код куће.

Дођу у село Ч., у кућу Јање Вукадина. Његов син починио потрице, има платити двадесет и седам форината. Дођу до трема, па у собу. Два жандара напољу стражаре. Није Јања Вукадин дужан, већ син Зарија, али овај некуд отишао и остали сви млађи, само је стари Јања код куће. Кад у собу, а Јања седи за столом. Пред њим бокалчић с вином, подупро лактома образ, шешир накривљен, лула у зубима, мали коштек за свитак њаком, па попреко гледа, не устаје с места. Писар не скидје шешира, већ седе према Јањи. Развије папир за записник и почне записивати. Негован седи на страни.

— Ко је овде Зарија Вукадин, потричар? Има да плати двадесет и седам форината?

— Није код куће, отишао је на њиву, тек ће навече доћи. Па, шта ће с њиме? — рече Јања као флегматично, али очима љутито мери писара. Очи му више говоре него уста.

— Дошли смо да пленимо, ако се одмах не исплати, и одмах ћемо пописивати, — рече писар грдним заповедајућим тоном, јер ситна господа радо се праве велеважњима кад им дође прилика.

— Шта ћеш пописивати? — рече Јања мало жешћим тоном.

— Један орман вреди три фторинта, један кревет скупа са три јастуцима шест фторинти.

Проценитељи посебни нису били нужни, да не би било више трошка, више је то као демонстрација и неки притисак. Јања, како је видео да овај пописује, устане и пође к вратима где је у углу била наслоњена секира. Узме секиру и, бацив се у ту позитуру према писару, пита:

— Хоћеш ли се манути тог ћоравог посла, јер је ово све није, а ја нисам учинио потрице ни тлачење, — рече и дигне секиру.

Негован устане и стане на браник између Вукадина и писара. Писар поплашен устане и виче на жандаре да Јању везежу. Негован то не допушта већ му немачки каже да он целу везвоту на се прима, али старца не да затварати. Нека упише у записник да је Негован за Зарију Вукадина исплатио и одмах оновац положио. Писар нема куда, премда се види из разметања да би рад Јању сапети и у тријумф га у затвор водити.

Жандари уђу, али буду опет напоље командовани.

Негован сад стаде пред разјареног Вукадина, који још држи у руци секиру, мада је исту к земљи спустио. Јања је био стар човек, сед као овца, имао је велике седе марцијалне бркове, као да је био војник. Из ушију му излази бела влас као неки бркови, изгледа као да има три комада бркова.

Писар све дува и пише нешто у записник. Тако изгледа да се против самог Негована пише.

— Чујеш, Јања, ти мора да си био војак.

— Јесам, па шта ћеш!

— У којој регименти?

— Код Естерхазије.

— Колико си година служио?

— Тридесет.

— Јеси л' против Француза Бонапарта служио?

— Јесам, служио сам и против Турчина под Лавданом. Имам опшит. Могу ти га одмах показати, тамо је у сандуку, — рече и показа прстом на сандук.

— Немој, верујем! Сад ма'нимо се свега, ја све на се примам. Твој Зарија ће већ то лагано искијати. Већ дај чашу вина, знам да имаш добра вина. Код вас добро вино роди.

— Јест, хвала Богу, код нас добро вино роди! Сад ћу ти га донети, да видиш какво је.

Рече и устане, па оде да донесе вина, али бокалчић је на столу оставио. За то доба док ће се Вукадин вратити, писар једнако пише, љут главом маше, заврши и поднесе Неговану да потпише записник. Негован прочита и потпише. Међутим дође и Вукадин. У десној руци му повећи бокал с вином, а у левој мала чашица.

— Е, сад да видиш какво је ово вино. Ваљда га још ниједан ћифта ни грк није пио. — Седне и точи, и пружи му чашу. — Спаси Бог!

Негован прими чашу, али уједно спази да Вукадин диже бокал, па га у пићу обустави.

— Хеј, чико, ја ћу пити из бокала, а ти пиј из чашице.

Јања лукаво се насмеши, пружи Неговану бокал, а сама узме чашу да напије.

— Спаси Бог! Ја мишљах да господин треба да пије из чаше, а ми ратари из бокала, али сад нек буде како ти драго! Спаси Бог! — Јања испије, метне чашу на сто и гледа Негована, који баш из бокала пије.

— Но, је л' добро?

— Нема му пара.

— Тај виноград, где је то вино родило, лежи на умци. Јав га сам радим. То је вино како га је Бог створио. Ту нема ни фершлога ни ничега другога. Кад га се напијеш, мирно спаваш.

— Баш добро вино, али откуд ти то знаш што у вино мећу?

— Како не би' знао, кад сам био триест година војак. Међу грци фершлога, велики дебео комад ћибрита, па кад га пијеш, глава ти бучи. Но, хоћемо л' понудити и тог Швабу с наочарима? Ти си наш, већ видим, и да те овде не би, веруј ми, уби' Швабу што дође да моје пописује. Да га понудим?

Јања сипа у чашу, па нуди писару. Писар се најпре отимава неће, али кад му Негован рече да таква вина у вароши питати

неће, прими и допадне му се, само што заиска другу чашу. Сад се Вукадин рашћепурио. Доноси чашу, једнако сипа, седне па пуши. Задовољан је што тако налако ствар прође, а могло је до крви доћи. Гледа на писара и Негована.

— Кажи ми, Јање, пијеш ли ти увек таква црна јака вина?

— Увек, али само здрава.

— Пијеш ли ракије?

— Пијем, али само чисте комовице.

— А пијеш ли воде?

— Хвала Богу, ево већ педесет година како кап воде у усти' нисам имао.

— Па, колико си година стар?

— Е, хвала Богу, прошло ми деведесет.

— Јеси л' био болестан?

— Имао сам тако неколико пута грозницу, и још сам пар пута био болестан. Прешао сам преко ђавола, а не знам шта ми је, није ме управо ништа болело да могу казати шта, а овамо ме све болело. Неке женске ђаволије.

— А како си се излечио?

— Јео сам и пио што ми је срце зажелело. Чим сам змогао пити расола, вина, ракије, одмах сам се добро осећао, и после неколико дана поједох што дочепих.

— Е, то си ти срећан човек! Сад да се опростимо. Ето, жжандари тамо мумлају, хајд'мо!

— Изнећу и њима мало вина. — Изнесе вина жандарима, и после дужег нуткања, кад су чули да је ствар у реду, сами узаседну код Јање и с њим почеше пити.

То је један акт из праксе Негованове, сад да видимо даље.

Дође са села један паор Шваба, и то имућан. Има сина, ожог ће сад у војнике да однесу, а слаб је, но нотарош попео му есе на душу. Иште за се и за доктора шест стотина ффорината, впа да га ослободи. То је Шваби много, па је дошао Неговану да му јефттиније изради. Повео је и сина собом. Негован уму рече да се он у те ствари не пача, и да ће му син, по изгледу гудећи, тешко бити војак. Шваба га моли да се он заузме, а он ће га већ поштено наградити. Негован гледа, мери младића: гусув, повисок, угнутих прса, шиљастих плећа — формално га визитира. Наилази на пачије ноге, Plattfuss, опкладио би се за гудупловане новце да га неће примити. Заузме се. Ако изради, оставља Шваби да га по вољи награди.

Негован оде у Пешту, једном свом познанику и пријатељу, који је био поглавар политичке среске области. Саопшти му ту ствар, како није могућно да тако слаб, дефектан младић може постати војак, а да се за пар година у вежбању и на маршу сасвим не упропасти, и препоручи да се само по правди поступа, па се мора ослободити. Пријатељ му да реч, ако је тако, он ће пазити и дотичног лекара на то упозорити. Док се ово тражило, изгубило се два дана. Два дана дангубе за адвоката није шала, па и фџјакери и издржававање стаје трошка. Негован пише Шваби да се опредељеног дана са сином на дотичном месту пријави, па нек му није бриге за сина. Сад само ишчекује излазак.

После неколико дана чује да је његов клијент за неспособног пронађен. Прође неколико дана, позове Швабу, али овај је не одговара. Одмах се сетио да се после свршеног дела Шваба напишманио. Знао је и ко је томе крив. Нотарош! И, доиста, тако је било.

Негован, разљућен, преда тужбу суду, и то само на уплату уложених трошкова и дангубу, друго ништа. Дође до рочишта. Ту је Шваба и Кобац судач са перовођом. Негован је видео пре рочишта како је Шваба изишао из сучеве собе. Расправа се започе. Судац запита Швабу шта ће одговорити на тужбу. Шваба овако одговори:

— Ја нисам хтео да преварим цара! Ја сам дао мог сина визитирати, па ако није добар, нека се ослободи, ако је добар, ја ћу га ослободити целим новчаним откупом. Господин фџшкар није га ослободио, ослободила га је његова слабост.

Судац шеће се горе доле па се смеши. Негован одговори да отступа од потражбине, нити ће даље шта тражити. Парница завршена. Говорило се да је нотарош (а преко њега и судач) прогутао удицу. Негован се неће никад у те ствари мешати. Чапариз и Мачковић чули су за то. Судац им је све то испричао, па су се сви грохотом насмејали како је Негован насео. Чапариз каже да би од Швабе за то извукао пет стотина форината.

Сад треће.

Опет један Шваба има да добије праведно наследство у вредности од десет хиљада форината. Обрече Неговану за то пет стотина форината дати ако му изради. Негован му изради. Ствар дође до продаје целокупног наследног имања, али Шваба више не долази Неговану. Негован га двапут позива. Он једва

дође, положи у име награде три стотине флорината и откаже му даље заступство, јер, вели, судач Кобац је ту ствар примио, и он ће сам продајом наследног иметка ствар у његову корист уредити, и да више никаквог фискала не треба. И доиста, продаја се изврши, али ту се опет ствар замрси. Шваба се заплете и добије много мање него што је имао добити. Приметио је да судач Кобац са противничким заступником шурује. После неког времена дође Шваба Неговану и тужи му се како га је судач Кобац преварио; одвратио га од Негована, а примио од њега педесет дуката. Шваба дигне се против суца Кошца. Тужи га, али при истрази испадне лоше по Швабу. Шваба је исказао да је суцу Кошцу дао мито у папиру завијено, педесет царских дуката. Сучев стан је био у судском дому, а до његове спаваће собе била је сала од суднице. Тако је ту привремено било. Шваба каже да је завијене дукате метнуо на сто, а судач рече да се баш бријао сам својом руком кад је Шваба код њега био и није могао опазити да ли је што на сто положио или не. Кроз његову собу пролазе и подворници и партије. Ако је положио, могао је ко и однети, а да он за то и не зна. Питао је Швабу да л' је он њему рекао да је дукате на столу оставио? Шваба, додуше, призна да није, али је готов заклети се да је на сто метнуо и да је отишао после препоруке за своју ствар. Шваба је био због потворе осуђен и затворен, а судач Кобац ни »мукајет«.

Негован је све већма био незадовољан са својом адвокатацијом. Све саме тужбе, егзекуције, јадиковања, неправде! Све то сваки дан очима гледати, какав је то живот? Колеге које види на дерање пука смерају. Који бољма дере, тај је бољи практикус.

Ван адвокатског делокруга налазио је своје задовољство у друштву, где има и добра и зла, али то зло не произлази из намери да другом штоди, него штоди ономе који себи идеале исправи, који зида куле у ваздуху, и тако ником не штоди доли осамом себи. И ко може коме запретити да буде и несрећан, а ипак да и у тој несрећи већа задовољства налази него у лукавом, лицемерном свету, где свако друго говори, а друго мисли. Ту нема поезије живота, а где тога нема, човек постаје животниња која може у каљузи живети, али у духу човечанства никад се узвисити не може. Негован је тако мислио.

У доколици својој волео је свог Пају штрангара већма него

свога кума Чапариза и Мачковића. И то су му замерили напо-слетку што Пају штрангара код себе држи, а он је био поште-нији него многи од колега. Његова шала каткада више је вре-дела него булазњења гдекојег кождера.

Једаред Негован пошље штрангара у стари Будим с једним писмом неком клијенту да га себи позове. Тај клијент звао се Јозеф Целер. Да му на пут довољно трошка. Имао је да се врати сутрадан и да донесе одговор. Сутрадан нема Паје, нема га ни прекосутра. Већ три дана прођоше, а Паје нема. Ваљда се где напио и препио, а можда му се што зло догодило. Није л' га шлог ударио? Велика брига. Није на ино, Негован мора за Пају курентирати, и то већ четврти дан. Но, пре него што ће на курентацију доћи одговор, ето пети дан Паје. Изгледа разљућен, ћелаво теме светло као навиксовано, лице црвено, зајапурено, глади бркове. Овамо се и љути, а опет се смеши.

— Шта је, Павле, забога, опет сте се гдегод запили.

— Господине, немојте ме никад шиљати човеку који тако тричаво име има. Какво је то име Целер. Тражио сам га по це-лој вароши и нисам га могао наћи. Заборавио сам да је Целер. Питао сам где седи Петрезел. Запитао их швапски. Сви ми се смејали, а ја сам се од једа опио и остао у једном бирцаузу преконоћ. Новаца сам још имао. Сутрадан опет сам га по дана тражио, а на писмо нисам ни гледао. Не могу да га нађем, док ме један варошки каплар, који је знао читати, не обавести да је то Целер, а не Петрезел. Кад сам га нашао, писмо сам му предао. Кад га прочита, рече да ће доћи. После ме почастио. Останем до сутрадан, те опет на неке натрапам, па не знам ни сам како сам кући дошао. Немојте ме тамо никад шиљати. Еј, главо, не знам ни колико је сати. Еј, луда главо! Добру ноћ, господине. — Легне и заспи.

Наскоро Павле умре од капље. Негован га је лепо дао сахранити.

Писар Јоца препоручи неког Корла, с ким је у једној ре-гименти служио. Корла је и Негован у детињству помогао. Мати му је била бабица Наника и помогла у свет увући и Него-вана и Јоцу Кицоша. И то је неко душевно сродство. Негован га није могао одбити. Обоје су имали велике марцијалне бркове. У целој регименти није било трећег њима равног. Окретни су били обоје, али ужасни ноћници. Особито кад је недеља или светац, Корл извуче из гардеробе неколико Негованових ха-

љина, па се тако обоје обуку, па још и кошуље. Негован дуго није знао откуд код њега тако масне огрлице и јаке, док их једаред није ухватио.

Шта су једаред учинили! Негован пошље Корла и Кицоша у Будим да од неког инкасирају три стотине фордината и да се још исти дан врате. Први дан не долазе. Прође и други дан, нема их. Није ли им се што зло догодило? Негован оде у Будим да их потражи. Но, ко ће на њихове трагове наићи! Предомисли се те оде у Кајзербад. Можда ће наићи на каквог познаника који их је видео. Заузме једно узвишено место откуд може видети сваког који се онуд шета. Свира се увелико. Дивна променада од штудера и дама. Није дуго трајало, али виде се два штудера како се испод руке воде. Лепо обучени, на рукама беле рукавице, велики бркови навиксани, зашиљени, сви на њих гледају. То су Јоца Кицош и Корл. Кад их је Негован видео, морао се и сам насмешити, премда је већ унапред знао да с њима добра бити неће. Пустио је да се шетају. Он их гледа, но они њега не виде, док једаред, кад су већ трећи пут обишли шеталиште, спази га Корл и гурне Кицоша. Кицош погледи онамо. Почну нешто шушкати, па обоје једнаким кораком у војничком држању дођу Неговану, на три корака пред њим стану, и, као да су на каквом рапорту, јаве да су згрешили од инкасованих новаца већ сто фординти потрошили, а осталих двеста фордината метну на сто. Негован их оштро погледа и одрекне да се одмах врате, а за њима пође и он. Негован их стигне, ни к себи их позове. Они дођу и у ред се ставе.

— Корл, шта сте радили?

— Господине, ја сам пофалио. Како сам новце примио, цавраг ме нанесе да одем у »Саувинкл«, где наиђем на два моја стара камарата, па ту заседнемо и станемо пити. Ниједан није имао новаца, те сам ја на њих морао трошити, а како су били гладни, а жеђ велика, то су доста потрошили. Тако смо целу ноћ банчили. После смо се испавали. Ја се сутрадан од њих одвраставим, па сам блудио којекуд. Све сам штудирао шта ћу изказати кад кући дођем. Тада опет наиђем на Јоцу, и потужим њему се шта ми се десило. Он се грџом насмеје, па ме позове у једну пивару да нешто добро измислимо. Ту смо држали конвизијум, те Јоца измисли да њему дам педесет фординти од тих новца, па ће он то на себе узети, те да му се опцигује од месечне плате, а и ја исто то кажем да ми се опцигује, и тако се опет

опијемо и испавамо. Сутрадан очистили смо се лепо, купили смо рукавице и дошли смо у Кајзербад да нас виде, а и ми да видимо за какву нас господу држе. Ту смо добро провели, док се нисмо издали.

Обоје су стајали пред Негованом у његовим хаљинама, јер како су из Кајзербада изишли, сели су на фијакер, па тако су се возили, али и Негован одмах за њима изиђе, седне на кола, па се за њима возио, да им не да времена пресући се.

— Ово нек вам је први и последњи пут. Други пут ћу с вама друкчије поступати. А ти, Јоцо, остајеш стари: од пса никад сланине. После толиког службовања дотерао си до капларства, а свршио си осам школа, на жалост! Своје службовање провео си у самим деградацијама и казнама. А да нисам на вас наишао, шта бисте радили са осталим новцем?

— Срећа што смо на вас наишли, иначе све би потрошили били, — рече Корл.

— Па, шта онда?

— Може бити да би' се убио.

— Такви људи као што сте ви немају куражи убити се! Дошли бисте на робљу.

Сад им Негован опрости. Негован промишља о тој ствари, шта да ради с њима, јер овако налако ствар не сме оставити; може им то дати повода и други пут да тако што раде, а жао му је да их отпусти. Јоца Кицош и Негован једне ноћи се родили, а Корлова мати Наника волела их је као да су њени близанци. Најбоље би било да није у службу примио био Јоцу Кицоша, онда не би имао ни Корла. Али га нека симпатија вукла ономе с ким је у исти мах у суседној кући на овај пун загонетака свет дошао. С другима већ не би тако поступао. Но, и из тога је Негован за се науку црпао да никад не треба за потчињенога себи узети с којим смо од детињства барабар били, и који хоће увек тако да остане. Јоца можда код другог не би таково што смео учинити, па ни Корл.

4.

Неговану дође један воденичар, Јосип Шефер, и замоли га да се с њим разговара. Негован га пита шта ће?

— Хер фон Негован, ви сте ми увек добри били! Спасите ме ми кућу од чивутских лихвара, учините сад нешто добро.

— Шта желите?

— Ви знате, имам једну кћер на удају. Сад јој се наша прилика. Момак тај син је мог негдашњег пријатеља и земљака. Изгубио је родитеље, а свако дете има у сиротињској благајни осамнаест стотина фордината. Знате како те ствари тешко иду. Док му дође до руке, преполовиће се, а и колико ће још на то чекати!

— А где је тај момак?

— Напољу је, могу га дозвати. — Шефер доведе момка. Здрав момак, само му очи црвене.

— Како му је име?

— Јозеф Пауперт.

— Колико је стар?

— Дваест две.

— Је ли војник?

— Био је две године пионер, али због очију сасвим је отпуштен.

— Каквог је заната?

— Казанџија.

— Откуд је родом?

— Из Оџака у Бачкој.

— Најпре га треба начинити пунолетним, па тек онда ће моћи своје извадити.

— То и желимо.

— Па онда треба од његове општине да извадим сведоџбу да је честит и способан и да може својим имањем управљати.

— То ћемо донети.

Оду. После две недеље донесу нужно писмо и предаду Неговану. Пауперт, управо Попер, француска је породица из Лотарингије, од племићке лозе још од пре двеста година. Негован је другом приликом видео њихов грб. У бурним временима иселили су се и поштеним занатом се хранили; нити су имали потребе да им се овде племство призна.

Негован уреди писмо, молбеницу за пунолетство. За кратко време ствар врати се с добрим успехом. Опет обрати се на догледничну сиротињску власт. И оданде добро дође, и Пауперт добије својих осамнаест стотина фордината. Дођу обоје да захвале.

— Шта смо дужни, господине? — запита Пауперт.

— Ништа! Таквим сиротама који су родитеље изгубили веждава радим.

— Али, бар штогод примите, бар ово. — Пауперт извади банку педесетакињу и пружи је Неговану. Негован вуче руке к себи.

— Нећу, нећу.

— А оно да вам дам мој сребрн сат за спомен.

— Нећу ни то, него нешто друго! Какав је то штап у вас? — Пауперт је држао у руци јак штап, на врху јака кована гвоздена рука.

— Тај штап сам ја ковао, а дрво је ораховина. Многе сам вароши прошао са овим штапом.

— Дајте ми тај штап за спомен. Кад га видим да се опоменем како сам једној сироти из чистог срца добро учинио.

Пауперт са сузним очима пружа му штап и хоће Негована у руку да пољуби. Негован не да. Шеффер марамом брише очи, рукује се и захваљује. — Опросте се. — Негован ће тај штап чувати. Кад га погледа да се сети свог доброг дела, што и у патњи живота болном срцу служи за мелем, одржава му душевну снагу и улива му уверење да није сва срећа само новац, материјално благо. — Пауперт се оженио. И он ће својој деци приповедати историју свога штапа, и да има на свету добрих људи, и да није сваки адвокат изелица. Тим чином је Негован подизао углед свог сталеза, што му је доиста и на срцу лежало.

У селу Б. живео један католички свештеник добро са својом паством. Што је новца привредио то је давао ратарима под законити интерес и потпомагао је људе који су били пореза ради притиснути. И црквене новце је тако издавао. Тако је дао једаред од црквених новаца сто педесет форината неком ратару Петру Бониферту. После неколико година тај свештеник буде премештен у друго село, а у оно опет дође други. Кад се први свештеник отселио, Бониферт још није исплатио био цркви дуг. Та два свештеника нису најбоље међу собом живела. Пре више година споречкали су се због једне куварице, и та мржња једнако је трајала. Нов свештеник, где год је могао, подметао је ногу старом. Кога је онај волео, овај је мрзео. Чује нови свештеник да је стари радо гледао Бониферта, јер је имао много деце. Сад ће, у пркос, да притисне Бониферта за наплату дуга, под изликом што није интерес платио, а управо није могао. Чује то стари свештеник од Бониферта, па он, у пркос, исплати за Бониферта дуг, а од овог узме облигацију. Млађи свештеник се сетио да је то њему у пркос чињено. Доћи ће при-

лика да ће му се одужити. И ту прилику је дао сам Бониџерт. Он је био рђав платиша. Опет није интересе уредно плаћао, а кад га свештеник озбиљно ослови и опомене на дужност, он оде на савет млађем свештенику, који га научи да баш у пркос не плати, он ће га бранити.

Тако принуђен буде стари свештеник тужити Бониџерта, и тог посла ради обрати се на Негована. Негован се тог посла прими, и будући судач Кобац није био наклоњен Неговану, то ствар та, иначе чиста, провукла се кроз седам месеци док је дошла до осуде којом је Бониџерт осуђен да има свој дуг исплатити. Срећом по веровника, Бониџерт није апелирао, и тако одмах поведе се против њега оврха. Изврши се пленидба. Бониџерт још не плаћа. Баш види се да је пркос. Ту онда штедња престаје. Дође ствар до друге и последње лицитације. Сад ако не плати, продаће му се непокретности. Негован пише, опомиње Бониџерта, он не одговара.

Исписан и публициран је рок за лицитацију непокретнина. Тај дан ујутру седне Негован на кола са доктором Грозњејшим, ческим Славјаном, који неће да је Чех. Куд се путује леп је предео. С једне стране красан Дунав са оним дивним савитком код Нађ-Мароша, с друге стране вишеградске шуме, негда коштутњак Матије краља и других мађарских краљева. На подножју Дунава стародревна кула, а на врху развалине Вишеграда. Недалеко је село Богдан, где ће се оврха извести. Др. Грозњејши, судски помоћник, говорљив човек, све о парницама говори. Негован не одговара: доста му је с парницама и код куће, а код овако дивног предела мора сасвим на њих заборавити. Али, адјункт не да мира.

— Штета, господине, што не држите каквог адјункта.

— И сâм сам себи на терету, некамоли адјункт.

— Штета! Ја бих вам из Пемске једног нашао за хиљаду флорината. Ви и онако не стачите, а посла имате доста. Истина, отгосподин судач није вам наклоњен, али онда бих ја био у вашим речним пословима референт, па би суца женирало мој предлог одбити, и ја бих вам веће трошкове досуђивао него судач. Штета, ва вас држи свет за идеалисту! А шта је ваш идеал?

— Човечанство, отаџбина.

— Код мене опет *ibi bene, ibi patria*. Видите Мачковића. Није ни за полу као ви, па код толике породице ипак како му од добро иду послови.

— Кад девету кожу гули.

— Што закон допушта то није гуљено.

— Има још и бољих параграфа него што су у закону писани.

— А где су ти параграфи?

— Ти треба да су урезани у срцу сваког човека, а то је љубав према човеку. Али, многи је немају.

— Право кажу да сте идеалиста. Ви сте поета, али од поезије не може човек живети и обогатити се.

— Јест, то се не једе, нити пије, не 'рани тело, али 'рани душу.

— Да сам ја адвокат, да имам *stallum agendi*, докле бих тек ја дотерао!

— Ја бих вам мој *stallum agendi*, да може бити, јефтино дао.

— То је жалосно кад ви ваш сталеж кудите.

— Ја не кудим сталеж, но кудим оне који племенитом циљу тог сталежа не одговарају. А који би одговарали губе се према већини противних.

Тако се разговараху. Др. Грозњејши био је пијавица народа, каква тек може бити. У његовом стану свашта доста. Ту се носи живад, маст, брашно, новац. За две године већ је хиљаде у штедионицу уложио. Суд му досуди трошак за подвоз, а подвоз плаћа партијски адвокат, а шпарта се опет партији. Досуђена му је дијурна за дневно живљење, а овамо се части код свештеника или нотароша.

Тако дођоше у Богдан. Била је недеља. Др. Грозњејши отседне код нотароша, али Негован неће нипошто тамо већ у биртију. Шта ће да досађује нотарошу. Бирташи плаћају аренде, а господа отседају на друго место где се живи бадава. Но, искија то народ. Нотарош ће му увек клопкати на вратима за каквог клијента, и дотераће дотле да ће зависити од нотароша, јер му је обвезан, а нотарош од њега.

Добош иде по вароши, добује на све стране. Лицитација је на све стране курентирана. Код сеоске куће на првој табли прикована је лицитациона одлука: нема законите препреке против продаје непокретности. Већ је ту час. У сеоској сали распростра адјункт акте, прави формулар за записник. Добош још добује пред капијом, кад уједаред позват буде у салу да ствар започне. Ту су одборници и кнез и нотарош. Нико није

дошао који би лицитирао. Млађи свештеник је у селу све наговорио да не лицитирају.

Преварио се у рачуну. Негован је купио сву непокретност за две стотине фордината: баш толико је износио дуг са каматама и трошком. Те непокретности су лепа кућа са пространим авлијом и четврт сесије земље, процењене судски на три хиљаде и осам стотина фордината. Записник буде написан, завршен и потписан по изискивању закона. Ту више нико не може противсловити, непокретности спадају већ у властитост Негованову.

После лицитације нотарош задржава Негована на вечеру. Мислио је за срећну куповину добиће какав ребах, али ће се преварити. Негован не прима позив, већ иде у биртију, а закаже кола за сутра у осам сахата у сеоску кућу. Др. Грозњејши је мало негодовао што Негован није остао, али му овај одговори да и бирташи треба да живе.

Негован оде у биртију, гледа како пред биртијом играју. Недеља је. И кнез дошао да га поздрави и гратулира што је тако лако до тога доспео, али у срцу је друкчије осећао. Сазнало се да је Негован купио Бонифертово имање, па све прстом показују на њега, говоре како је срећан. Кнез вели да то имање брат брату вреди пет хиљада фордината. Негован се у своју собу повуче, даде си вечеру справити, па тако ту и преноћи.

Сутрадан ујутру, у осам сахата, иде у сеоску кућу, где је и нотарошев стан. Кад уђе у собу, а онда баш чекају га на кафеу, коју не прими; извињава се да је у биртији већ узео. Тако је и било. Нотарош га нуди да седне, што и учини. Др. Грозњејши у зачељу, укочио очи у Негована. Записник, дивит и перо на столу, уста мало отворена. Изгледа као да хоће нешто важно да прослови. Шта ће му записник!? Шта ће му перо и дивит? У исти мах чује се у кујни јецање и плач женски и ситне деце.

Нотарош изиђе напоље, да види, бајаги, шта је то, па опет отвори врата, а читава поворка уђе за њим. Плач, вриска! Жена са шесторо ситне и крупније деце, као на неку команду, клекну пред Негована, дигну руке и моле и преклињу да не убија читаву породицу, ситну и невину децу. Неговану се срце стисне. На то устане др. Грозњејши с наочарима на носу, баци се у свечану позитуру, те окренут лицем Неговану овако проговори:

— Господине, ви сте племенит човек, ви нећете допустити, да ова сирочад пропадне. У име човечанства, за које ви казасте

да сте поборник, молим вас, смилујте се на ту сирочад и примите у новцу што сте имали примити по осуди са трошковима, а покретности уступите опет породици.

На то му Негован ово одговори:

— Господине, опростите, нисте позвани да ми о томе упутства дајете. Ја не слушам ваше речи, већ нагон срца свог. И да ме нисте ословили и вашим речима притисак на ме направили: на овакав призор ја бих одустао од куповине. Нека исплате шта су дужни, па је ствар у реду. Препоручујем, господине, и вама такав поступак у датим приликама.

Негован им рече да устану. Они приступе, прво мати, па онда деца. Неговану руке љубе. Међутим нотарош као шило ускочи у кујну, па зове Бониџерта у собу. Бониџерт, будући је у току парнице пркосио, није смео одмах унутра, већ је чекао у кујни излазак ствари. Пред њим лежи једна подобра врећица. Бониџерт ту велику кесицу унесе у собу, метне на сто и приђе Неговану да га пољуби у руку, и поче се извињавати. Негован му не да руке, већ га општро погледа.

Др. Грозњејши пише нов записник где Негован одустаје од куповине. Негован прочита и потпише. Ту је већ и кнез, па са нотарошем потпише. Развезују кесицу да броје новце. Негован пита колико је унутра. Веле двеста ффорината. Негован не да бројати, јер су саме крајцаре.

— Откуд све саме крајцаре? — запита Бониџерта.

— Од »форера«, свештеника. Кад је видео да је он крив што ме подбадао да не платим, — вели Бониџерт, — тад се поплашио па ми дао новце и да молим ффишкала да одустане.

Негован да завезати кесу, а Бониџертове отпусти. Кола су била готова. Негован неће дуже да чека, већ иде напоље, а један пандур му носи кесу на кола. Опрости се и оде са д-ром Грозњејшим.

На путу др. Грозњејши Негована једнако хвали за то племенито дело. Негован слабо одговара, више ћути, једва чека да се врати да га се курталише.

Кад стиже кући, одмах поручи по старијег попа веровника да дође по новце. Овај, чим му глас дође, одмах седне на кола, па стиже до Негована. Негован приповеда све како је текло. Поп се смеши радосно, маше главом, тек што не рече за млађег попа: »Еј, лису, ухватио сам те!« Ту је Јоца Кицош да броји новце. Јоца метне кесу на сто, одреши је и проспе крајцаре.

— Откуд, врага, толике крајцаре? — запита Негован. Поп се опет смеши.

— То ја знам. Мој по Богу брат и свештеник није био при новцу, па је дао од црквених новаца, крајцара, што у пикслу долазе.

Сад се Негован насмеје, а Јоца Кицош кикоће, па почне бројати. Гадне зелене крајцаре! Негован изиђе напоље у авлију, а поп са Кицошем броји. Доста је дуго трајало док су избројали. Попини прсти прљави, Корл му доноси воде да се опере. Све је у реду, само фале још две крајцаре. Негован извади и дода две крајцаре. Поп је тврд човек, покупи новце, па преко кочијаша шаље на кола, и Неговану се укратко речима захвали. Само речима, а овамо не пита је л' шта дужан, нима ли што платити. Он је држао да му је већ суд што треба досудио. Негован га пусти без примедбе.

Трећи дан дође Бониџерт Неговану да му преда против неког једну парницу и препоручује му да са његовим дужником тако строго поступа као што је с њим поступио. Негован пређе на лицитацију.

— Како је то било да су новце добили, и јесте л' коме шта за то платили, — запита Негован.

— Оно вече, кад ми се све продало, био је наш поп код нотароша, па су онде свршили да платим томе што носи наочаре триста фординти, а нотарошу стотину, што ће вас наговорити да одустанете.

— А јесу л' новци одмах положени?

— Не, поп је њима дао облигацију, а ја попу. Казали су ми да од тих новаца што их има за месец дана добити тај се наочарима вама припада половина. Само пазите да добијете. Мој таст се обвезао, а тај може. Кад се дође до плаћања, ја ћу вам јавити.

Сад се тек Неговану очи отворе. Све је било инсценирано свако у театру. Сваки је имао своју улогу.

Тај лицемерни др. Грозњејши добија триста форината. Друг са трошковима скупа износи двеста форината, а од стадоијег попа ни паре. — Отпусти Бониџерта.

Пукао глас по вароши да је Негован на једној лицитацији купио за двеста ффорината толико непокретности што вреди пет хиљада ффорината, да је после од куповине одустао и да зато ни крајцаре није добио. Машу главом. Једни хвале што се смиловао на децу, други опет кажу да је лудо урадио, трећи опет криве га што није очукао том приликом бар штогод. У таквом случају нико му не би могао то замерити. Састане се Чапариз са Мачковићем.

— Јеси л' чуо шта је Негован израдио? — пита Мачковић.

— Чуо сам. Таково што само од њега можеш ишчекивати. — вели Чапариз.

Цео свет се смеје. Кад је чуо судач Кобац, пљесне шакама и грџом се насмеје и рече: »Но, тога Бог баш није створио за адвоката!«

— Неће никад ни стећи, — вели Мачковић.

— Богме није га Бог створио за адвоката: фантазија је поета, — вели Чапариз. — Но, да видиш, то за нас није баш најбоље! Кад свет чује да се тако бадава ради, од нас ће бегати па ће к њему ићи.

— Не бој се, сам себи ће врат сломити. Покрај таквог посла не може издурати. Ако ћеш да напредујеш, мораш малодерати, — вели Мачковић.

— И ја тако мислим. Не може истрајати. Шта мислиш, пет хиљада ффоринти. Па, нека је само три од једне егзекуције, па лепо. Баш из овог се види да није за адвоката. Па онда, шта ми још ффали: не зна пактирати, лавирати. Кад к њему дође каква партија са чистом тражбином, а он одмах започне, а не малчи да почека. Зато и нема у авлији патака, гусака, ћурака, пивлића и друге живади. Па да гледа да се договори и с противног партијом, па онда да начини паметну нагоду, да ниједна партија нема сасвим право, али опет да обе морају бити задовољне. Такве се то ради, као што и сам знаш, — вели Чапариз.

— Баш данас имам таково рочиште, — упадне му у реч Мачковић. — Мој клијент има чисту тражбину, чиста интатибулирана облигација, па мислиш да ћу данас свршити? Никако! Противна страна рећи ће да није примила све новце, а ја знам да је примила. Судач Кобац одложиће рочиште. После опет заплешће се са писменим поступком. Ствар ће се заплести. Ме

клијент, да се курталише даљег процеса, попустиће, а мени ни од противне стране неће бити криво.

Тако разговарајући се пошетају до суднице, па сваки на своје рочиште.

Ово су биле дивне две колеге. Само нешто из њихове адвокатске каријере, што они кажу: праксе. Најпре о Чапаризу.

Била је једна сирота удовица са ситном децом. Њено је имаће било у једној обвезници од једне хиљаде ффорината, дакле дуг осигуран. Та обвезница буде предата адвокату Чапаризу на утеривање. По пракси Чапаризовој ту ствар није требало што пре свршити већ растезати. Удовица гања га, и тек после дужег времена доспе ствар до егзекуције. Ту је већ прва лицитација на непокретности дужникове, али безуспешна. Дође и друга лицитација. Удовица није имала новаца да положи *cautum* — пишманлук — положи за њу Чапариз. Друга лицитација тако се догодила, или тако удесила, да се та непокретност продала за сто ффорината. Купио Чапариз за се, није било лицитаната. Тих сто ффорината залегли су трошак. Удовица није ништа добила и пропала је покрај интабулиране облигације. Чапариз је ту непокретност после испод руке продао за осам десетина ффорината. Неко је ту морао бити крив, и да се ствар на основа потегла било би свашта. Удовица није могла наћи адвоката који би се је примио. То је било још пре Негована, а удовица је умрла.

Још једну о Чапаризу. Петар хоће од Павла да купи земљу. Био је већ код неких адвоката, но казали су му да се не може, јер, прво, та земља није искључиво власништво Павла, има још наследника; друго, та непокретност је у пола вредности интабулисаним дугом оптерећена. Дакле, ту су терети и заједничка својина. Чапариз све то зна и каже да то може бити. Чапариз закључи контракт, Павле положи новце за куповину у руке Чапаризу, овај их опет преда доцније између четири ока Петру. Мо, сад подигне се граја. Петар хоће у посед купљене земље, али наследници не дају. Подиже се и веровник са интабулисаном пототражбином. Ту су процеси. Непокретност се прода на лицитацији, веровник први прими своје, а остала свота се међу наследницима подели. Мало мрака паде на страну Павла, а Петров новац, који је дао за Павла Чапаризу, већином отпирен.

Сад нешто о Мачковићу. И Мачковић је тако чинио у горњим случајевима као год и Чапариз, али он је још и у другој форми практикурао своју финоћу. Кад је дошао какав ратар Мачковићу да му потражи наследство, он га прво запита имали ли на трошак новаца? Ратар нема! Шта ће сад? Наследство је прилично, само треба истерати. Мачковић каже ратару да узјами од кога новаца, треба педесет фордината на белеге. Ратар каже да би радо узјамио, само да зна где. Мачковић му каже да ће он наћи где, само што на педесет фордината мора на три месеца платити камату од двадесет фордината. Ратар и на то пристаје. Мачковић га одведе својој рођаци удовици, ту направе векслу, и ратар се пред два сведока потпише или метне крст. То су били новци самог Мачковића. — Сад се тера наследна парница. Дође рок да се исплати меница, али ратар нема, веће може меницу продужити, јер и онако на тој меници датум још није исписан, а може и обновити — за једну петицу, или пар јагањаца, или назимче. Сад се опет чека три месеца, па се свео тако продужава. Кадикад не сме ту фалити ни пернатих животиња. Тако то једнако траје, по годину дана, каткад и дуже, а каткад се обнавља меница са повишеном свотом.

Еле, дође време да се дели наследство. Ратар је одмах у почетку обрекао Мачковићу трећину од оног што се добије. Мачковић осигура себи ову трећину векслом у којој је својом том изложена вредност те трећине. Ратар је сам ту трећину проценио, и већа је него кад би се иста продавала. Ратар својо прецењује. Сад се лепо поделе, ратар добије што му припада. Но сад долази тежак посао. Како ће исплатити Мачковића? Дође термин вексле, а ратар не долази. Мачковић протестира вексло и тужи ратара. Дође се до егзекуције. Ратар се онда појављује и моли за продужење. Мачковић му продужи, али уз добру цену. Начини се облигација. Да му термин годину дана, али облигацију интабулира. Мачковић чека термин, који пада баво у пролеће. Ратар не може да плати. Мачковић га тужи, добије осуду, дође до егзекуције и лицитације. Трошкови силни, не покретности процењене у бесцење. Мачковић купи ратареву земљу са жетвеним плодом. Ратар неће да иде са своје земље, виче, псује, не да се, али дође оружана власт, па га оданди избади.

На једном месту састане се Негован са Мачковићем и Чапаризом. Била је нека слава у једној отменој кући, камо су позвата сва господа. Тој кући Негован није могао отказати позив, мада су онде и његови највећи непријатељи. И доиста, били су сви на вечерњој забави. Ту је Чапариз, Мачковић и главом сам судач Кобац. Судач Кобац врло добро живи са тим фишкалима, он њих има у џепу а они њега. Негован је за трпезом заузео место мало ниже, да није близу те господе. Судач Кобац наравно да је у зачељу. Сто је био округлао. До судца Копца седео је с десна господин прота. Но, управо није се могло разазнати ко седи у зачељу. Прота је држао да је он, по протопопском старешинству, а судач Кобац опет да је он. Домаћин је држао да је то протино место, а домаћица да је Копчево. Зато и јесте велику кашику пред судца Копца метнула, а прота је опет држао да је намештач пофалио. У том га је та околност поткрепила што га је судач Кобац увек понудио да вади први. Тако је та етикеција у корист протину у ред стављена. О јелима није вредно спомињати, јер кад је проти све пријало, морало је бити све добро.

Најинтересантнија страна вечере биле су наздравице. Господин прота, да не би му у зачељу првенство отео судач Кобац коме је било намењено, пре него што ће забости виљушком у печење, устане и по обичају наздрави домаћину, домаћици и деци, свима уједно. После је наздравио и судач Кобац, па за њим други редом даље. Све су један другом ласкали, или се пецкали. Да се наздрављало суцу Копцу са више страна, то је наравно. Но, кад су већ мало загрејали, дође ред и Негована. Њему ће да наздрави, и то за чудо, први Јеремија Чапариз, његов кум и душманин. Чапариз устане, пуна чаша у руци, врх трбуха му покрио таџир.

— Хоћу да наздравим нашем младом колеги, моме куму, и желим да му изиђу из главе којекакве лутке и фантазије! Нека буде човек као његове старије колеге. Нека се у њих угледа! Живео!

Не треба луђе здравице. Негован се смеши, дигне чашу, приђе куму, кучне се и захвали. Негован није хтео ником наздрављати, премда судач не би бранио да му бапн он наздрави. Тако исто и Чапариз. Прота приђе Неговану и ослови га да комегод наздрави. Прота је, по свој прилици, мислио на себе. Но, био је у том друштву, на тој вечерњој забави, један човек,

прост ратар, али имућан, а дошао је да поздрави домаћина о свечаности. И ратари радо наздрављају. Сад ће оловити га Чапариз, да наздрави коме кога налази за заслужног. Ратар остане, држи чашу у руци, па ће да наздрави. Најпре оком мери сав сто. Сви су радознали коме ће наздравити. Једни су мислили да ће домаћину или домаћици. Мислио је за се и прота и судач Кобац, па и сам Чапариз. Сви пазе.

— Браћо и пријатељи, хоћу да наздравим и напијем једном човеку који је овде међу нама, једном човеку, а то је сво онде адвокат Милан Негован. Он је са поштења свог, и бринући се за народ, тако спао, тако далеко дотерао да је у кожуху ишао, и да га не би ово село морало 'ранити, морали су добешем по селу разгласити да купе за Милана Негована јаја, живад и све што му треба. Живео!

Сви се грџом насмеју. На лицу суца Копца радост неопи-сана. Чапариз и Мачковић гледају на ратара. Ако је тако, онда је Негован обрао бостан.

— Та, је л' тако? — вичу.

— Тако је, — прослови, смешећи се, Негован.

Ствар је овако текла. У селу П. био је заступник села у урбаријалној ствари ради сегрегације Милан Негован. Ту сеоз и мерило с комисијом, и Негован се морао ту бавити десет дана. У биртији нема ништа за фишкала, а не може, не сме ићи на ручак и вечеру са комисијом и спахиски конак. Шта ће сад? Падне добра мисао у главу сеоском попи, кнезу и нота-рошу, да би најбоље било купити у дућану каву и шећер, а све друго што је за јело да село дâ, те тако закључе да сви морају на то приложити. А да се не иде од куће до куће као егзекуција, да добош на све стране села прогласи да за фишкала Негована треба јаја, пилића, гусака, шунака и још других ствари. Да би имао и рибе, слали су и пецкареше да у Дунаву пецају рибу за фишкала. Ишао је Негован доиста и у кожуху кад је био хладнији дан, пред вече или ноћу, и то је све. А сведци су готово појели на части код попе одборници. Толико се било накупило да би Неговану за цему годину доста било, а његово кожух је био ћурчиски ремек.

Кад је то чуо Чапариз, лице му се наоблачи и шапне Мачковићу: »Видиш да је то луда. Ми бисмо већ то кући послали а не да они поједу.«

После вечере спреме се на игранку. Цигани су већ ту, а и омладина готова. Сто се разредио. Чапариз гледа на Негована.

— 'Оди овамо, куме Милане, своје старом куму, да се помиримо.

— Та, још се нисмо ни свадиле!

Негован рече и приближи му се. Рукују се. Ту је и Мачковић. И с њим се рукује.

— Шта си тако фантаст! Та, ја сам твој кум, ја ти добро желим. Можеш бити и мој зет, а можеш ево и колегин, је л' тако?

— Тако је, — одговори Мачковић.

— Па, немој се држати за најпаметнијег! Још немаш доста пракције. Код таквих лепих процеса шта си стекао? Ништа. Још ћеш и своје утаманити!

— Тако је! — узвикне Мачковић.

— Ви велите: тако је, ал' баш није тако. Овде смо нас тројица, нико нас не слуша. Ја знам све како сте ме денунцирали, и мене и суца, али мене баш невино. Денунцирали сте ме не зато што ме мрзите, већ због конкуренције. Ви се све позивате на праксу, а ваша пракса састоји се у том како треба процес провлачити, боље заплести, па онда некојим клијентима кожу дерати. То ја нећу!

— Онда нећеш ни прокопсати, — рече Чапариз.

— Нека. Ако се баш тако мора живети, не морам бити адвокат.

— Јао, жалосниче, адвокат је први човек, — вели Чапариз.

— Па, кад су сви такви, шта ћу ја онда ту! Или, зар, да будем такав као други! Не кажем да су сви адвокати једнаки. Има и таквих који племенитом позиву свом потпуно одговарају, али има и таквих који само у кождерству налазе све. Ја се једим и на оне боље, како могу са овима живети, и како само да их не искорене. У таквом друштву нећу да будем, и уверен сам да нећу као адвокат умрети. Покидаћу, поцепаћу све декрете, па у ватру с њима.

— Мој брајко, жао ми те, али ти фали нешто, — рече Мачковић.

— Иначе добар и красан човек! Ко га тако залуди!

— Можда ће се опаметити кад буде старији. Знања има, али памети нема.

— Збогом памети. С њим се не можемо разговарати. Да видимо шта тамо друштво ради.

У сали свирка, увелико се игра. Све пуно, једва се окрећу, сала мала. И Негован стане код врата, па гледа. Неће да игра. Држи да трезан човек не треба да игра. Ако баш хоће или мора да игра, он попије чашу две више, да је мало накресан. Младеж једнако игра. Зову и Негована; отима се. Гледају то Чапариз и Мачковић, а већ су били мало накресани, па хоће и они да играју.

— Хајд' да осрамотимо младиће. Гле тог дрвеног флишкала како стоји укочен.

То изрече Чапариз, па шчепа једну даму, те поче играти »валцер«. Види то Мачковић, па се и он помамио за њим. Мачковић је малко једну ногу вукао, али зато је био добар играч. Својом игром млели су на Негованову воденицу. Приђе к њему кћи Чапаризова, па се с њиме ангажује. Кума му је, није зазорно. Добра играчица. Обрече се, али не одмах, већ док две три чаше испије, да добије, као што сам вели, луд кураж. Сад тек падне на памет Неговану како да се освети Чапаризу и Мачковићу за денунцијације. Испије две чаше, па малочас приђе Чапаризу, те се извињава што је тако општро говорио. Моли да му не замери, кумови су, па и он, ма и млађи, сме мало слободније говорити. Чапаризу је то мило било.

— Разговараћемо се о том. Зашто не играш сада?

— Играћу под условом ако ви најпре одиграте стари минет, па ако у сваком валцеру који се узигра и ви и Мачковић играте.

Чапариз пристане на то. Чим престану играти, с великом натегом нађу четири пара који ће с њима играти минета, јер ретко ко зна то играти. Ту је и домаћин са домаћицом. Искресана су четири пара. Од женских није ниједна млађа од педесет година. Игра се започне. Чапариз се савије, прави којекакве керефеке, сад налево, сад надесно, сад напред, сад као рак назад, очи изврће, уста поносито криви. Сви ташпу. И тако се закључи ова игра, која је служила омладини на велику забаву, као кад се шаљивчине у циркусу продуцирају.

Сад ће доћи опет »валцер«. И већ угрејан, Негован игра са својом кумом, па Чапариз и Мачковић. Кад су се њих троје мало при трпези кошкали, мислио би човек да се неће никад више разговарати, а камоли да ће заједно играти. Но, код адвоката

је и то могуће. Они се на рочишту, на алегацији, добро набрусе, па зато ништа. Они су опет добри међу собом, иако се не мире. Мрзе се, а и не разговарају се ружно; лепо говоре, а не воле се. Од тога се морало залепити нешто и за Негована, јер иначе с њима и међу њима не да се живети. — Негован шушне циганима да свирају подуже тај валцер, да фшккале умори. Играо је и судац Кобац. Тако и би. Чапариз све дакће. Игра се доврши, сад ће доћи друга.

Судац Кобац био је страстан играч. Он је прешао већ педесет година. Човек мало виши од средњег. Претерано сувоњаво-танак, образ дугачак, сув, нос као у копца, очи јастребије, чело развијено, и у целини интелгентног, али лукавог изгледа. Иначе велики штуцер. Хаљине увек по најновијој моди, ал' је тако мршав да кроз црни фшккало чисто провирују зашиљаста плећа. Кад иде, познају му се ноге. Цеванице му тако танке да би рекао: у ногавицама је танко дрво, панталоне као ветром пирене тамо и амо гобају се, кламићу. Тешко да има шесет фуната; изгледа као веја, што оно наши кажу. Да је лак играч, о том не треба ни сумњати, и остаће чак до смрти.

Неговану није стало до игре, само хоће свој план да изврши. Повиче да свирају полку. Цигани свирају полку. Негован им шушне да свирају у брзом темпу, да се играчи уморе, нарочито старији. Млађи ће већ издурати.

Играју. Почаст је дата суцу Копцу да започне, те баш са домаћиновом кћерком. Лак он, лака она. Судац Кобац игра као на дроту. Сад брзо лепрша танким ножицама, сад мисли да се окреће брзо као точак. Лак је, неуморан је. Мачковић добро игра, премда мало ногу вуче. Изгледа тако као да ђаво Асмодеј игра. Чапариз, прави водени медвед, ухватио женску као са шапама. Сироту, ноктима закатарену, притиснуо је да јој душа изиђе. Све је то измерио Негован и с једним младим берберином договорио се већ унапред да он игра одмах за суцем Копцем, Негован ће за Чапаризом, а за Негованом Мачковић, па кад он гурне на берберина Чапариза, да се учини као да пада и да се сруши на Копца. Бистар, досетљив, берберин ту шалу једва дочека, а био је лак, добар играч као сви бербери. У друштву свуд приман, рођак домаћин.

Кад види Негован да је берберин дојурио до суца, он се опет догони до Чапариза, који сав већ дакће, али, да се покаже да је јунак, опет јури да постигне да му не стане Негован на

пету. Негован једним окретајем груне за леђа Чапаризу. Чапариз, тежак, сруши се на берберина, а берберин се вешто скрха на суда. Мачковић, још захукан, ништа не види. Негован му подметне вешто ногу, а Мачковић с бока скрха се и играчицу повуче за собом. Читава галама. Судац Кобац јакне страшно. Ту је и доктор, који констатује да му је пребијена рука. Чапариз диже се, али је тежак, па се наери на прозор који је ту био, а две свеће што су служиле за осветљење превали с чирацима и покашље лојем хаљине, а Мачковић разбио си нос, напред му кошуља сва крвава. Чапаризу је само око остало плаветно, и друго ништа. Судац Кобац јаче, Мачковић и Чапариз псују.

Покварило се цело весеље. Суда носе у екстра собу да га лече, Мачковића бришу, са Чапариза стружу лој и мећу му хладне облоге, и то воду помешану с белим вином. Мачковићу престане крв тећи, па у пркос неће кући да иде, већ му домаћица даде чисту кошуљу, а он заседне за сто да пије. Од игранке нема више ништа.

Негован се већ освестио. Баш није тражио да Кобац руку пребије, али, као што су после доктори казали, судац Кобац у младости много је уживао, па су му циви од руке засуте медицинском живом коју је јако узимао. Да тога није било, како је лак, не би му ништа било. Мачковићу није ни најмање жао, јер ће Кобац бар два месеца одлежати, а за то време заступаће његово место др. Грозњејши, који је тако одан Мачковићу да, кад што ради за Мачковића, тако ради као да упола за се ради.

Сад опет заседну три фискала па пију. Куцају се са Негованом. Не мисле да је он био томе узрок, већ бацају кривицу на берберина и заклињу се да више неће никад бити у друштву са берберима.

Лепо је било видети у Чапариза оно велико дугачко лице, онај веће феле римски адријански нос, а око десног ока плаветна чворуга. Негован гледа му у око па ужива. Нема узрока да га жали, јер није опасно. То ће још да примаме каквог питомог клијента, ком ће, као добар газда својој овци, вуну острићи. А заслужили су мало већу каштигу од Негована.

Дође зора. Задремају па се и разиђу.

Сутрадан по целој вароши приповеда се шта се ноћас збило. Сви бацају кривицу на берберина. Па и сâм судац Кобац, ког су сутра у његов стан однели. Кад су га носили, народ је врвио,

као да је какав велики укоп. Изгледао је осушен као да лежи у каквом манастирском ћивоту. Модел главе за сликаре који из гробнице снимају балзамиране слике. Да га човек дигне, па спусти на земљу, строшио би се као мумија. А колико лукавства је провејавало то трошно тело и душу! Да умре, не би се ни црви могли од њега најести. Каква разлика између њега и Чапариза! То дебело телесно клупче, та маса, тај трбух, кад би умро, ситне животиње имале би силне хране, а не као у Кошцу. Само у једном су једнаки, у души, која је лака, да готово ништа не важи, нити могу ичијем духу душевне пиће дати. Сродне, једнаке душе!

Док се судач сасвим излечио, трајало је три месеца, а за то време заступао га др. Грозђејши, покровитељ сиротиње за добре новце, а богатих још већма. За то време жаро је и палио др. Грозђејши. За Мачковића сваки дан готове егзекуције против партија. Мачковићу пала секира у мед, тако да и сам Чапариз, његов присни пријатељ, какав само адвокат један према другом бити може, већ почиње замерати и жели да судач Кобац што пре оздрави. Јер, ако овако дуже остане, изгубиће све клијенте, а др. Грозђејши као да је од Мачковића изарендиран, или као да наполе ради, тако му очевидно иде на руку. Где се тиче џепа и интереса, ту се и најбољи пријатељи разиђу, па и сами адвокати, како им се у џеп задире. Ту и један и други има право. Бар таква је адвокатска пракса, која не познаје пожртвовање једнога према другом.

Кад је судач Кобац оздравио, то јест, кад су му већ залепили руку, која је тако танка била да су је могли туткалом залепити, мислио се како да се према тој целој ствари понаша. Берберин се скрх'о на њега, на суца, у игри, и сломио му руку. То рђаво зуји: судач и берберин! Берберин игра полку за суцем, па га свали! Страшно! Да га тужи, скандал, бламаж, а не би ништа добио. Падне му нешто друго на памет. Он није ни спазио ко је играо трећи за њим. Само је за леђима видео берберина, што му се није допало. Но, као добар судач, па јак као и истражни судач, испитивао је: који је пар играо за берберином? Казаше му да је то био Милан Негован, са једном великом јаком дамом.

То је истина. Негован је играо са једном лепом, јаком великом дамом, која би на леђима могла носити три таква суца ЖКОшца. А била је и мало ђаволаста, па је пристала уз мале ђаво-

ларије Негованове. Знала је шта Негован хоће, али није била накана да суцу Копцу сломије ручну цев. Та лако је било Неговану, здравом, еластичном младићу, да с том дамом и са лаким берберином провали, ако хоћете, и танка ребра у судца Копча. Било па прошло. Судац Кобац држи да није нико крив, осим Негована. Тако каже и пред Чапаризом и Мачковићем. Чапариз не да му за право. Мачковић каже да је то могућно, јер откуд да падне берберин и судач, и Чапариз и он, Мачковић, а у среди да остане читав само Негован? Подметнута му је нога, вели, осетио је. Др. Грозњејши, који је присутан и седи до кревета судца Копча, ком толико добра жели да би га одмах подигао да лети у небеса а да се не врати, каже да је очима својим видео како је Негован Мачковићу ногу подметнуо и овај на то пао. Све су околности, вели, такове да би се и пред судом, да је до нужде, доказало да је Негован крив. Мачковић то верује. Чапариз то не допушта, већ противно алегира да такав врабац — берберин, таког човека као што је он, срушити не би могао, мада је и Негован био за леђима; већ се он био у окретању сам заплео и задоцнио, па је на неприправне ноге берберин хукнуо.

Те алегације њихове биле су тенденциозне: сваки је ту за се радио. Судац Кобац волео би да се то за Негована залепи, како би му се то сваком датом приликом могло отслужити. Др. Грозњејши је мрзео Негована, јер се пред њим није понижавао. Сувише му је горд, поносит, а за мито не хаје. Мачковић је уз дра Грозњејшег, јер је сасвим заузет за њега слепично. Па ту има некако и разлога сумњи да је ова основана, а напослетку, кад сам судач држи тако, он ће са суцем свуд па на обема странама његова победа. Чапариз је зато против дра Грозњејшег што је Мачковић за њега, а зато није за судача Копча што је све потписао што је др. Грозњејши у корист Мачковића одлучивао, јер му је била лева рука пребијена, али последње недеље могао је сам потписивати, па тим све то одо-брио.

Каква разлика за кратко време! Најпре су сви навалили на берберина, а сад на Негована. Чапариз, који је пре такође био против берберина, сад сам на себе баца кривицу, и то из тактике, или, као што он каже, праксе, да може ступити у савез са Негованом против својих, кад би се Мачковић покрај судца и адјункта тако осилио да њему штете прави. Тако јези

хтео себи повратну линију спасти. Нема ту разлога, већ сами интереси управљају мисао и срце.

Кад је судач Кобац оздравио, таква га је страст обузела против Негована да је за најчистију ствар запињао тако да га умори. Чисте потражбине одбија. Негован горе добије, али ипак шкоди му. Но, он је сучеве назоре тако побијао да се оване и столица заклина. Дошло је већ до борбе за опстанак.

У таквом положају, где се судач тако понаша према адвокату који правду брани, потресе поверење и у његових потчињених. Они су у подобним стварима другима трипут више досуђивали него Неговану. Неки од њих од страха, неки да се улажу свом шефу, сметају Неговану и у самом манипулационом уреду. Гдекоји ситни чиновник подигне нос, па се и он размеће, и Негованово строго правдољубље жигоше за секатуру. Ту је онда пао углед адвоката, а углед сучев само силом постоји. Па, шта је најгоре, судач Кобац радо је примао мито, али ипак преко својих људи, који су тако практикуси били као он, а не идеалисте. Судач Кобац тако је уверен био да је Негован против сваког мита да је, кад га је ко из друге, треће руке понудио митом, брижљиво испитивао није ли то каква клопка у коју ће пасти, не долази ли то од Негована да га ухвати.

Негован је дотле дотерао да не би могао митити баш кад би хтео. Такав положај био је за Негована несносан, и он заврти у главу да неће бити дуго одветник. У таквој моралној стези рад му не може захватити јака корена. План је већ промишљен и закључен.

Негован је позват од великог суда да брани *ex offio* једног злочинца, који је брата убио због наследства. Тај злочинац био је већ трипут на тешкој робији због злочина. Негован га је добро познавао. Познавао је и убијеног брата, и то као честита човека. Дође до јавне заврше расправе. Прочита се учин злочинства. Преслушавају се сведоци. Ту су стручњаци, доктори. Доказује се да је био пијан кад је то зло учинио. Пре него што ће брата убити, опио се хотимице да му се казна смањи. То је он научио на робији, јер тамо се у тој науци практикују осуђени. Државни одветник иште казну од дванаест година. Неће осуђен бити ни на шест, али не муком и науком Неговановом. Негован је овако бранио свог клијента:

— Поштовани суде! Ја овога злочинца познајем од више година. Зрео је већ за вешала, и већ су многи мањи злочинци

повешани него што је он. Таквог ниткова, лопова, убицу бранити не лежи ми на срцу, шта више, на душу бих узео себи терет да овог злочинца браним. Државни одветник ипште мало казне кад мисли да је то за таквог злочинца доста. Он се лако може, додуше, извинити, јер законити параграфѝ то допуштају, али мени, као бранитељу, савест не допушта кад је нешто више заслужио. Поштовани суд ће на то, без сумње, рећи да ја нисам способан за обрану злочинца, ког препоручујем вешалима. А да та душа не буде више у адвокатском телу и хаљини, свлачим ту хаљину са себе, и кад праг овог суда прекорачим, престајем бити адвокат.

Негован то изрече, поклони се и оде. Он више није адвокат. Закупе га познати и пријатељи: неки га коре што је то учинио. Он им одговори:

— Нећу да живим у таквим оковима где при сваком кораку у борби за опстанак за човечански циљ морам против свог уверења да радим, против срца и осећаја. Тражићу други живот, где ми параграфѝ неће ограничавати те мисли и осећаје моје. Моја мисао иде у безграничну природу, где владају вечити закони светски, где ћу наћи оно задовољство ког у царству параграфѝ нема. Моје је право небо, моје су онде приковане звезде, које у себи имају величанствену тајанственост. Ја их не познајем, ал' их гледам, јер су сваке тихе ноћи моји сапутници. Мој је сав ваздух, моје је сунце и месец што ме греје, што ми сија. Моје је море, моји су брегови, планине, шуме и лугови. Моји су поточићи, моје цвеће које увенути неће. Моје су добре душе, које хвалим, а не да с њима зле сатирем. Ја идем у такве пределе где владају добри дуси, где неправде нема, где је све оправдано: живот и смрт, у животу радња, у смрти спомен, и пролеће у омлатку.

Тај глас разнео се као муња. И многи душмани заборавили су мржњу. Клевета нестале, сад му само добра дела спомињу. Кад то чу Чапариз, ражали му се. Он није био рђава срца; нужда га је направила таким. Он рече Мачковићу као жалећи:

— Е, видиш, показао је да је поета.

— Штета за њ!

Нестале Негована: нико не зна где је, куд броче његови броди. Он путује са штапом добротинства, који је ситима двери отворио, оним штапом који је добио као награду за добро дело

своје. Тај штап не може га водити рђавим путем, тај ће га баш на мучном дугом путу штитити против нападаја зликоваца. А заврши ли свој пут, који га води међу дивље и питоме, и онда ће проповедати љубав. Ако буде срећан, на гробу ће му цветати цвеће; ако га дивљи побију камењем, тај штап ће му бити мученички крст.